

СЦЕНІЧНА ДІЯ-НАЙВАЖЛИВІШИЙ ЗАСІБ ІСНУВАННЯ АКТОРА НА СЦЕНІ

Берелет Володимир Ілліч,
заслужений артист України, старший викладач,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна
Берелет Лілія Ігорівна,
заслужена артистка України, старший викладач,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

Вступ./Introduction. Професійна діяльність у будь-якій сфері вимагає певних теоретичних знань та практичних вмінь. Не є виключенням і професія актора. Навчання і виховання актора у різні історичні періоди здійснювалися відповідно до вимог людського загалу та його потреб, професійного рівня театрального мистецтва адже акторська школа розвивалася у тісному звязку із розвитком мистецтва театру, яке у всі часи впливало на формування морально-етичних норм людського суспільства. Аналіз робіт видатних теоретиків театру в області професійної підготовки актора наводить на думку, що, незважаючи на деякі відмінності в поглядах на процес виховання творчої особистості, є те, що їх поєднує – це впевненість у необхідності постійного самовдосконалення для майбутнього актора, постійної роботи над собою, над ускладненням виконавської техніки. Театрознавчі спостереження вказують на актуальність цієї теми і в сучасному театральному процесі. Тим більше, що у сьогоденній вітчизняній науковій думці практично дуже мало праць, де б детально досліджувалися шляхи до правдивого життєвого існування артиста на сцені.

Мета роботи./Aim. Мета статті полягає у спробі наголосити на необхідності системного підходу до процесу формування професійних навичок майбутнього актора, до становлення його, як самостійної, успішної творчої особистості та до усвідомлення поняття «сценічної дії» як основи

психофізичного життя актора. Стаття призначена для надання методичної допомоги викладачам і студентам спеціальності «Сценічне мистецтво» у вихованні майбутніх акторів.

Ключові слова: Актор, акторська майстерність, сценічна дія, протидія, вправи, психофізична дія, елементи системи.

Виклад основного матеріалу./ Presenting main material. Якщо звернутися до тлумачення, значення слова «дія», то «Словник української мови» (Академічний тлумачний словник (1970—1980)) подає нам одне із визначень: робота, діяльність, здійснення чого-небудь.

Тобто для людини дія – основна функція її життя. «...емоційно-інтелектуальна діяльність людини здійснюється її зовнішніми та внутрішніми діями. Зовнішні дії виконують роботу переживання не прямо, досягненням деяких предметних результатів, а через зміни свідомості суб'єкта і цілком його психологічного світу. До внутрішніх дій відносяться дії сприйняття, мислення, уваги та інших психічних функцій. Такі самі дії здійснюються і актором у ролі» [2, с. 203]. Дія це прояв внутрішнього життя людини у всій його неповторності. Усі наші почуття, бажання, особливі риси характеру розкриваються у діях. А оскільки театральне мистецтво — це вид мистецтва, особливістю якого є художнє відображення життя людини, то для актора виникає одне з найскладніших завдань: створити сценічний образ, тобто зажити життям іншої людини. «... я виніс міцне переконання, що актор є людиною, наділеною здатністю відтворення характерів інших людей» [1, с. 27]. Отже дослідження дії і перетворення її в сценічну дію є для актора, режисера головним завданням.

Це означає, що і актор, і режисер на сцені, як і в житті, мають набути досвіду по- справжньому бачити, слухати, мислити, переживати, тобто діяти. Онова театру-драматургія. Якщо слово «драма» древньогрецькою означає «дійство, дія», тоді саме дія – найважливіший засіб для творення театального видовища. Театр — вид мистецтва, яке художньо освоює світ через драматичну

дію, що здійснюється творчим колективом. Мистецтво актора – це мистецтво сценічної дії. Більшість сучасних теоретиків театральної педагогіки переконують, що в театрі лише те набуває сили, що виражається через дію.

Дія – це головний засіб сценічної виразності. Майбутній актор повинен навчитися мислити, діяти і почувати на сцені за тими ж законами, за якими мислить, діє і відчуває кожна людина в реальному житті. Дія – це прояв усіх психофізичних процесів життя людини. Тобто прояв усіх процесів діяльності людини є психофізична дія (дія внутрішня і зовнішня), де фізична дія проявляється як результат психічної дії. В житті внутрішня і зовнішня дія – це одно ціле(психофізична дія), яку людина проявляє підсвідомо. А на сцені для зручності учбового та творчого процесу умовно розрізняють ці види дій на внутрішню і зовнішню.

Отже, життя на сцені є дія, яку актор повинен постійно досліджувати, вивчати. «... навчитися на сцені дивитися і бачити, слухати і чути...»[4, с. 33]. При чому сценічна дія має бути активною. Оскільки основним предметом дослідження мистецтва театру є конфлікт, а конфлікт не що інше як дія і протидія, то це характеризує сценічну дію як дію активну. Дія, активність - ось на чому ґрунтується драматичне мистецтво, мистецтво актора. Актор – це людина, яка вміє діяти в сценічних умовах, це майстер дії. Що ж таке дія в сценічному розумінні цього слова. В українській мові слово «дія» має дієслівне походження. Важко підібрати дієслово для визначення сценічної дії. Для цього зовсім не підходять слова, які означають почуття. Почуття і дія – це зовсім різні поняття. Почуття виникають в нас неконтрольовано, народжуються самі по собі у відповідь на будь-які обставини, події, факти. Скажімо, збулось якесь бажання, яке викликало в нас радість. Невдала справа – розчарування, несправедливість або підлість – будять гнів. Але не можна змусити себе просто так без причини засмутитись чи зрадіти, відчути гнів чи радість. Ці почуття, як і всі інші, не підкоряються наказу волі й розуму. Якщо почуття неконтрольовані, то дії повністю залежать від людини.

Зробити вчинок чи утриматись від нього – це залежить від волі. Щоб

відрізнити дієслово, яке означає почуття, від дієслова, яке означає бажання, потрібно визначити: «Чи можу я це зробити? Чи залежить це від моєї волі?» Візьмемо для прикладу дієслово «пожаліти». Чи можна пожаліти людину тільки тому, що вам це запропонували зробити? Зрозуміло, ні. Відчувати співчуття чи ні залежить не від нас. (Буває інколи, що і треба би пожаліти людину, у якої горе, а вона чимось неприємна чи колись образила вас, і зовсім не шкода її як би не старатися). А ось заспокоїти, розрадити, втішити – це простіше незалежно від того, шкода людину чи ні, любимо її чи ні. Отже, «пожаліти» – почуття, а «втішити» – дія.

Крім дієслів, які говорять про почуття, існують і такі, які служать для позначення фактів, що відбулись. Ці дієслова не використовуються для визначення дії. Наприклад, візьмемо дієслово «побачити». Ви йдете в темноті, раптом бачите далекий вогник. Що це – дія? Ні. Це факт, який не залежить від вашої волі. Можна було пройти повз нього і не побачити. Те, що вогник світить, і те, що ви його бачите – це факти. Інша справа, якщо ви, скажімо, знаючи, що десь попереду село, почнете вдивлятися в п'ятьму, шукати вогник. «Вдивляйтесь», «шукати» – це дії, які можна виконувати за своїм власним бажанням. До прикладу «шукаю що-небудь» – дія, «знайшов» – факт, випадок; «стараюсь зрозуміти, здогадуюсь» – дія, «здогадався» – факт; «вслухаюсь, чую» – дія, «слухаю, почув» – факт і т.д. Активність дії вимагає від актора не лише дивитися, а бачити, не слухати, а чути. Тільки при активній дії на сцені можливо тримати глядача в напрузі і примусити бути спостерігачем і співтворцем сценічного дійства. Дія- це головний елемент в системі акторської майстерності.

Вивчення елементу «дія» повинно проходити в такій послідовності: перший етап – доцільність, обґрунтованість дії; другий етап – «якби», запропоновані обставини. І-й етап передбачає і ставить мету навчити учня діяти доцільно, обґрунтовано, продуктивно. Досліджуючи змістовне значення першого етапу, пропонується провести ряд вправ, не ставлячи мети дії.

1. Оглянути кімнату. Покрокувати по ній.

2. Послухати що-небудь.
3. Заховати який-небудь предмет і т.ін.

Учні, не маючи мети, дуже швидко виконують дії. Педагогу потрібно протримати виконавця на сцені якомога довше. Учневі, який завершив дію, стає ніяково від бездіяльності. Тоді пропонуємо викладачеві проаналізувати те, що відбулося. В аналізі викладач звертає увагу на безцільність, механічність дій, тому що не була поставлена мета, робить висновок, що на сцені не можна діяти безцільно, а обов'язково потрібно поставити мету.

Потім викладач обговорює разом з учнем, для чого потрібно здійснювати запропоновані дії, тобто ставить перед учнем мету.

1. Оглянуту кімнату, яку він(вона) хоче купити. Поміряти кроками.
2. Підслухати що-небудь.
3. Швидко і таємно заховати який-небудь предмет і т.ін. Для

опанування змісту другого етапу – завдання прибрати квартиру в трьох випадках («запропонованих обставинах»):

- ви отримали квартиру;
- ви чекаєте дорогого гостя;
- ви виїжджаєте з цієї квартири в нове помешкання.

Звичайно, учень в кожній ситуації буде діяти по-різному, в залежності від мети і причини. Необхідно давати учням якомога більше завдань і вправ, щоб виробити звичку до життєвої, людської дії.

Хотіння – завдання – дія

«...Все, що робить людина, вона робить з «я хочу», тобто з бажання...» [4, с. 30]. Щоб почати дію, потрібно визначити мету, чого я «хочу»? Це «хочу» на сцені, як і в житті, повинно бути безперервним. Одне «хочу» змінюється другим «хочу». Людина кожного моменту чого-небудь хоче. Вона завжди повна бажань. Отже, у вас появилось бажання, його потрібно якось виявити, на допомогу приходить завдання. Для реалізації свого хотіння повинен бути об'єкт і прагнення діяти – тільки за цих умов можна виконати своє «хочу».

Звідси виходить, що задача – це хотіння не абстрактне, а в дії. Отже:

хотіння – задача – дія.

В цьому складному творчому процесі нам допомагають рушійні сили нашого психічного життя – розум (уявлення, судження), почуття, воля.

Схема даного процесу: по-перше, чітко виразити думку (зір з допомогою уяви малює нам бачення, тобто уявлення, а уявлення викликають у нас судження); по-друге, думка (уявлення-судження) викликає і захоплює почуття, не насилуючи його; по-третє, почуття збуджують хотіння; по-четверте, хотіння перетворюється в прагнення, тобто задачу; по-п'яте, прагнення переходить в дію.

Практика показує, що починати потрібно з фізичної лінії. Ідучи по фізичній лінії, ви не будете залякувати свого почуття. Виконання фізичних завдань, дій допоможе створити правильний психологічний стан.

Рекомендовані вправи на фізичні, елементарно-психологічні і складно-психологічні завдання.

1. Прибрати кімнату: чергове прибирання (фізичне завдання).
2. Прибрати кімнату так, як любить ваша мама (елементарно-психологічна задача).
3. Прибрати кімнату після втрати дорогої людини (складне психологічне завдання).

Три основні складові сценічної дії: 1. Що я роблю?

2. Для чого роблю?

3. Як я роблю?

«Що я роблю?» диктується сюжетною лінією сценічного дійства.

«Для чого роблю?» залежить від творчого задуму епізоду(п'єси), від завдання (надзавдання).

«Як я роблю?» піпорядковується запропонованим обставинам, жанру, характеру образу тощо.

При виконанні завдань потрібно слідкувати за логікою дії, домагатися органічної поведінки, не допускати награвання. Обов'язково детально аналізувати вправи, звертати увагу на зміни в настрої, в почуттях, в поведінці,

темпо-ритму дії і т.ін.

Треба усвідомити, що актор на сцені повинен діяти, а не зображати, правдиво жити, а не награвати. «... імпровізації акторської дії-гри, де головним є справжність і правда, а не імітація і брехня.» [3, с. 9]

Висновки./Conclusions. Актор у своїй психофізичній єдності є для самого себе інструментом. Матеріал його мистецтва – дія. Тому, бажаючи створити сприятливі умови для творчості, він приводить в належний стан інструмент акторського мистецтва – власний організм. Потрібно зробити цей інструмент піддатливим творчому імпульсу, тобто готовим у будь-який момент здійснити необхідну дію. Для цього необхідно вдосконалювати як внутрішню («психічну»), так і зовнішню (фізичну) його сторони. Перше завдання здійснюється за допомогою виховання внутрішньої техніки, друге – за допомогою розвитку зовнішньої техніки. Отже, процес виховання майбутнього артиста повинен починатися з роботи над простою фізичною дією. На жаль, тільки для першокурсників відповідних навчальних закладів програмою передбачено щоденні систематичні тренувальні вправи. На старших курсах не визначено годин тренувальних занять взагалі. Тому одним із головних завдань педагогів – привчити студентів до постійної роботи над собою. Усвідомлення того, що логічна, активна, доцільна, обґрунтована, продуктивна психофізична дія є найважливішим засобом існування актора на сцені і робота над собою в цьому напрямку - це шлях до створення правдивого художнього образу людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Амвросій Бучма. З глибини душі: [статті і спогади]/ Київ. Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури, 1939 - 187 с.
2. Барнич М. М. Прикметні особливості сценічних акторських переживань. Мистецтвознавчі записки: зб. наук. праць. 2020. Вип. 37. С. 202-206 с.
3. Сенфорд Мейснер. Про акторську професію. Івано-Франківськ, Видавець Василь Рогів. 2023. 236 с.

4. Роман Біль. Виховання акторської харизми: [методичний посібник]/
Вінниця, Нова книга, 2013 – 232 с.

Інтернет ресурси:

1. https://books.google.com.ua/books?id=svTUCQAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_atb#v=onepage&q&f=false

2. <https://mybook.ru/author/konstantin-stanislavskij/rabota-aktera-nad-soboj-v-tvorcheskom-processe-vop/>